

LRDIS

Editor: Luminița Bratu
Copertă: Flory Preda

Tehnoredactare: Florența Sava

Corectură: Roxana Barbu și Georgeta Nicolae

We know
books

Titlul original: *Bloodrush: The Dark History of a Vital Fluid*
by Jan Verplaetse was first published in English in 2020
by Reaktion Books.

Copyright © Jan Verplaetse 2020

Originally published in Dutch by Uitgeverij Nieuwezijds,
Amsterdam, The Netherlands, 2016 under the title
Bloedroes. © 2016 by Jan Verplaetse

Rights arranged through Livia Stoia Literary Agency

Copyright © 2022 Editura Prestige
pentru ediția în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VERPLAETSE, JAN

Fascinația sângelui : istoria întunecată a unui fluid vital /
Jan Verplaetse. - București : Prestige, 2022

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-9609-66-8

612
159.9

Tel.: 0732.55.88.33

www.edituraprestige.ro

www.facebook.com/edituraprestigeoficial

Jan Verplaetse

FASCINAȚIA SÂNGELUI

Istoria întunecată
a unui fluid vital

Traducere de Irina Cimut

PRESTIGE
București - 2022

Cuprins

Introducere	7
PARTEA ÎNTÂI MAGIA SÂNGELUI	31
Sângele ca o ceață.....	32
Sângele de sacrificiu.....	60
Sângele malefic.....	87
Urina roșie.....	113
PARTEA A DOUA SETEA DE SÂNGE	161
Haemothymia	162
Origini sălbatice.....	194
Indicii chimice.....	230
PARTEA A TREIA ESTETICA SÂNGELUI	273
Oroarea sângelui	274
Sângele sublim.....	306
Fără sânge.....	337
Mulțumiri.....	359
Bibliografie	363
Index.....	393

Introducere

Eram un student la Filosofie de nici 20 de ani și încă locuiam în casa părinților când am coborât treptele spre beci. Nu îmi amintesc de ce m-am dus acolo, dar ceea ce mi s-a întâmplat nu am uitat niciodată. Viața și modul meu de gândire aveau să mi se schimbe pentru totdeauna, iar, într-o zi, o carte avea să înceapă de acolo. În beci zăcea un animal mort, agățat de picioarele din spate, cu capul în jos, într-un cârlig pentru carne, fixat de o țevă de apă. Era un iepure sălbatic destul de mare, care fusese jupuit și eviscerat. Acel animal mort atârna deja acolo de câteva zile, maturându-se, în vederea preparării pentru masa de Crăciun a familiei. Deși acesta era nou, mai văzusem și înainte iepuri jupuiți în beci. Cunoșteam aroma acrișoară și culoarea aproape violetă a baițului – un amestec de vin, oțet, ceapă și cuișoare – în care bucățile de carne erau lăsate la înmuiat câteva zile. Mi-am amintit mirosul coapselor ferme și cărnoase trase prin unt, înainte de a fi puse la foc mic în amestecul marinat. Știam ritualul prin care se zdrobește ficatul și se trece prin sită, pentru a lega lichidul fierbinte într-un sos, precum și obiceiul ciudat de a adăuga ciocolată fondantă la sos, ca să fie mai dulce și mai închis la culoare. Prin urmare, eram obișnuit cu vederea unui iepure jupuit. Ceea ce m-a afectat însă atât de

intens atunci nu a fost animalul însuși, ci sângele care picura încet din gura lui, căzând ordonat într-un vas alb. O bucată de ziar era așezată sub vas, ca să păstreze stropii de sânge în limite rezonabile.

Ce mi-o fi făcut sângele acela? Cel mai surprinzător a fost că nu m-am simțit deloc înfricoșat, revoltat sau dezgustat. Din contră, am vrut să-l ating. Să-mi bag degetul în vas și să-l învârt. Să-mi duc degetul la gură și să-l gust. Am vrut să-l miros, să-l simt și să-l savurez. Ca un pictor preistoric din peșteră, am vrut să desenez figuri pe pereții albi ai beciului, cu degetele mele roșii. M-am simțit incitat și îmbătat. Dar mai ales am experimentat o fascinație fără sfârșit pentru acest fluid corporal roșu, care picura din gâtul iepurelui și forma o băltoacă roșie. Deodată, am înțeles de ce sângele a avut așa o atracție seducătoare pentru oameni de-a lungul secolelor. Sângele stă la baza multor ritualuri, de la jertfele păgâne la slujba creștină, unde preotul bea sângele lui Hristos – chiar dacă este, bineînțeles, doar vin. De asemenea, sângele este un factor major în vânarea animalelor sălbatice și sacrificarea suramelor domestice ale acestora. Vânătoarea, creșterea animalelor și consumul de carne nu sunt posibile fără vârsare de sânge; iar sângele se varsă și pe timp de război, și prin alte acte de violență. Sângele cere răzbuire, iar răzbuirea cere sânge. În acel moment, am realizat că, fără sânge, lucrurile acestea nu aveau sens, că sângele era cel care le dădea încărcătura emoțională și semnificația adâncă. Atracția irezistibilă față de sânge pe care am experimentat-o pe treptele din beci mi-a explicat imediat de ce oamenii pot fi atât de captivați de religie, vânătoare, violență, jocuri sau gastronomie. Pentru că sângele ne

îmbată, noi îl căutăm și vrem din ce în ce mai mult. Ne face fericiți. Mi s-a arătat astfel înțelesul mai profund al sângelui. Era, prin analogie cu povestea despre beci a scriitorului argentinian Jorge Luis Borges, *Aleph**-ul meu, propria mea experiență mistică din beci – unde realizarea profundă nu venea dintr-un bol de cristal, care îți arăta universul întreg, ci de la un iepure jupuit, din care sângele picura într-un vas, ca apa dintr-un robinet plângător.

Sângele a avut un efect ciudat asupra mea, atât emoțional, cât și intelectual. M-a făcut confuz, dar, în același timp, mi-a oferit niște clarificări asupra lucrurilor, pe care înainte nu le înțelesesem pe deplin. A adus mai la lumină partea întunecată a naturii noastre umane și impulsurile noastre iraționale, căci același efect fascinant al lui este prezent și la ceilalți. Cu siguranță, nu eram singurul care experimentase această atracție irezistibilă a sângelui. Mai târziu, mi-am dat seama că numărul artiștilor fascinați de sânge și care lucrează cu sânge este considerabil.¹ Poate că artistul german Joseph Beuys mi-a înțeles cel mai bine experiența din beci: el folosea sânge uscat de iepure pentru desenele sale și iepuri morți în spectacolele lui și întotdeauna purta cu el o mică pungă triumfiulară de plastic cu sânge de iepure.² Dacă ar fi fost să mă consider mai mult artist decât filosof, cu siguranță aș fi făcut și eu la fel.

Și oamenii de știință au observat acest efect al sângelui. La mai bine de 15 ani după momentul meu de

* *Aleph și alte povestiri* este o carte de nuvele a scriitorului Jorge Luis Borges. Lucrarea din titlu, „Aleph”, descrie un punct din spațiu care conține toate celelalte spații simultan. Lucrarea prezintă și ideea de timp infinit. (N. trad.)

fascinație în fața sângelui, am citit un raport al criminologului elvețian Rodolphe Archibald Reiss, unul dintre părinții fondatori ai criminalisticii, despre atrocitățile comise de soldații austro-ungari, într-un sat din Serbia, la începutul Primului Război Mondial. În raport am găsit următorul fragment: „La vederea sângelui, s-a întâmplat un fenomen pe care adesea am avut ocazia să-l observ: omul s-a transformat într-o brută însetată de sânge. Indiscutabil, un acces de nebunie sadică a pus stăpânire pe trupe.”³ De atunci am mai citit multe relatări ale acestui fenomen, cunoscut ca sete de sânge – o atracție față de sânge, care se transformă în agresiune, cruzime și distrugere –, dar descrierea lui Riess a fost prima. Atunci mi-a devenit mie clar că fascinația sângelui nu este un fenomen care se întâmplă doar într-o perioadă sau într-un loc anume, ca să nu mai spun de beciul din Belgia. Aceste povești se întind din timpurile străvechi până în epoca modernă, din sudul Greciei până în nordul Germaniei – și asta doar dacă ne limităm la Europa. Istorisiri despre puternicul efect al contactului cu sângele se găsesc oriunde și în toate timpurile. De asemenea, am realizat rapid că setea de sânge nu e ceva care apare doar pe timp de război. Am auzit povești despre efectul „adrenalinic” pe care sângele îl dă în timpul partidelor de vânatoare, în abatoare, în timpul practicării – și urmăririi – sporturilor de luptă și în cadrul evenimentelor de masă scăpate de sub control. În momentele de conflict și violență, fascinația sângelui se transformă în sete de sânge, iar oamenii devin incontrollabili prin contactul cu sângele. Îi stârnește într-un așa mod, încât ei se transformă în animale sălbatice cărora le place violența excesivă și doresc să verse și mai mult sânge. Comparația

cu animalele poate fi luată literal: setea de sânge nu se oprește la oameni. Există relatări despre cai, cirezi de vite, câini, leoparzi, cimpanzei, rechini, lupi, urși, elefanți și chiar iguane care o iau razna la contactul cu sângele. Odată ce au gustat sângele de om sau de la alt animal, ele tânjesc după mai mult și vor ataca pentru a-l obține. Nici animalele nu sunt indiferente la sânge. Acesta le incită și le face agresive.

SCEPTICISM SĂNĂTOS

Efectul pe care l-a avut sângele asupra mea în beci nu a avut un caracter excepțional. Fascinația sângelui a fost frecvent observată și există nenumărate povești pe această temă. Dar poveștile nu dovedesc nimic dacă nu sunt credibile, dacă pretind lucruri ce nu pot fi susținute de argumente. În ciuda cunoașterii sale indiscutabile, Reiss nu fusese un martor direct al atrocităților. În Serbia, el nu privise cu propriii ochi cum vederea sângelui ațâțase setea de sânge și provocase sadism în masă. Poate că auzise despre asta sau presupusese că setea de sânge s-ar fi manifestat în asemenea circumstanțe. El a vizitat teatrul oribilei băi de sânge, după ce aceasta avusese loc. Nu s-a dovedit că sângele cauzase declanșarea nebuniei. Poate că asta fusese doar ceea ce a vrut el să creadă.

Există mult scepticism în legătură cu setea de sânge. E semnificativ faptul că doi istorici proeminenți își încep cărțile cu descrieri ale setei de sânge și că unul găsește fenomenul credibil, în timp ce al doilea îl cataloghează ca pură ficțiune. *Cultivarea urii* (*The Cultivation of Hatred – 1993*), scrisă de istoricul psihanalitic american Peter Gay,

începe cu o mărturie oculară a umoristului englez Jerome K. Jerome, care a asistat la un *Mensur* în Germania, în jurul anului 1990. Un *Mensur* era un fel de scrimă practică de studenții germani, care putea deveni destul de sângeroasă. Combatanții nu-și încrucișau doar săbiile, ci lamele lor adesea crestau carnea, cauzând răni și cicatrici, care erau purtate mai târziu cu mândrie, ca niște embleme. Jerome a descris una din aceste întreceri, într-o sală studențească supraîncălzită, unde berea curgea din belșug, notând:

Pe măsură ce sângele a început să curgă și nervii și mușchii să se descopere, am simțit un amestec de dezgust și milă. Dar cu al doilea duel, trebuie să recunosc, emoțiile mele mai rafinate au început să dispară; și până să se lege și al treilea duel mai bine, în sala grea de mirosul curios al sângelui fierbinte, am început, după cum spun americanii, să văd lucrurile în roșu. Voiam mai mult. Am privit de jur împrejur fețele celor de lângă mine și, în majoritatea din ele, mi-am găsit fără îndoială reflectate propriile senzații. Dacă trezirea setei de sânge ar fi un lucru bun pentru omul modern, atunci Mensur-ul ar fi o instituție folositoare.⁴

Gay este încântat de această mărturie, exclamând: „Aceasta e o confesiune extraordinară!”. E surprinzătoare, pentru că este atât de deschisă și necenzurată. În sfârșit, cineva îndrăznește să spună că sângele are un efect incitant care îmbată oamenii și îi face însetați după el. Un astfel de crâmpei din natura bestială a omului e rar, o fi gândit Gay, atât de rar, încât a meritat să înceapă o carte cu el.

Inconștientul bestial atrage imediat atenția cititorului. Adepții lui Freud nu lasă ca asta să le scape.

Originile psihologiei maselor (*The Origins of Crowd Psychology* – 1975), scrisă de istoricul american Robert A. Nye, despre pionierul francez al psihologiei maselor, Gustave Le Bon, începe complet diferit. Nye își deschide lucrarea cu descrierea unei mărturii oculare a prim-ministrului francez Georges Clemenceau, despre un moment extrem de violent din timpul Comunei din Paris, în 1871. La un moment dat, în decursul acestui scurt și dur război civil, revoluționarii i-au luat ostatici pe generalii Lecomte și Thomas în Montmartre, unde au fost uciși într-un mod oribil, câteva zile mai târziu, de o mulțime furioasă. Clemenceau, pe atunci primar în Montmartre, a făcut următoarea relatare despre partida care a executat linșarea: „Toți urlau ca animalele sălbatice, fără să-și dea seama ce făceau. Am observat atunci acel fenomen patologic ce poate fi numit sete de sânge.”⁵

După ce a omorât generalii, mulțimea le-a mutilat corpurile. Nye ia în derâdere această descriere a setei de sânge, care apare în fiecare biografie a lui Clemenceau și în fiecare povestire istorică populară despre Comuna din Paris. Ceea ce cititorul nu știe este că Le Bon a fost prieten cu Clemenceau, iar Le Bon a studiat psihologia maselor, pentru că se temea foarte tare de puterea gloatei. Pentru el, orice fapt care aducea dezonoare unei mulțimi protestatere sau rebele era ca un steag roșu pentru un taur. Îl avantaja să descrie cum protestul colectiv transforma indivizii într-o mulțime fără creier, mulțime care acționa în masă, conform instinctelor animale. Asemenea bestii însetate de sânge nu meritau să fie luate în serios. Dacă

voiai să eviți o baie de sânge, pur și simplu trebuia să le interzici să mai protesteze. Conform lui Nye, această descriere a setei de sânge este un clișeu retoric bazat pe o ficțiune periculoasă. Oricine îi vede pe oameni ca pe niște animale de pradă, până la urmă îi va vâna.

UN FLUID DEMODAT

Este efectul sângelui imaginar? Ca student, nu am fost vreun tânăr inocent. Sângele mi-a dat ceva ce modernitatea nu a putut. În cuvintele lui Goethe, „Blut ist ein ganz besonderer Saft” (Sângele este un fluid foarte special).⁶ Era o poartă spre o altă lume, o lume care nu consta doar din atomii și moleculele pe care știința le descoperea – iar tehnologia le replica –, ci care le dădea și un sens mai profund. Modernitatea a fost nemiloasă cu sângele. L-a văduvit de puterile lui magice. În timp ce medicina premodernă se baza în întregime pe sânge, până-ntr-acolo încât un medic nu putea diagnostica sau vindeca o singură boală fără sângerare terapeutică, în medicina modernă, el joacă un rol foarte umil. Sângele nu mai este purtătorul materialului nostru genetic; rolul acesta a fost preluat de ADN. Nu mai vedem sperma ca un sânge trezit. Sângele nu te mai lasă însărcinată, așa cum François Magendie credea în prima jumătate a secolului al XIX-lea – deși nu excludea posibilitatea ca femeile să poată rămâne gravide de la sperma injectată în venă.⁷ Sângelui menstrual nu i se mai acordă proprietăți toxice: nu mai face maioneza să se taie și nici florile să se ofilească. Știința medicală a dat la o parte aceste credințe, considerându-le superstiții. Aproape tot ceea ce se presupunea

anterior despre sânge este acum considerat greșit. Perspectiva modernă asupra sângelui este rațională, obiectivă și dezaprobatoare. În societatea contemporană, sângele și-a pierdut romantismul. În economie, sângele animal a devenit un produs rezidual, folosit într-o gamă largă de aplicații industriale. În termeni politici, sângele ne amintește de timpurile fanatice, de ideologiile tip „sânge și pământ”, pe care nu ne-am mai dorit să le vedem vreodată după cel de-al Doilea Război Mondial. Societatea modernă s-a construit pe abstracții raționale, cum ar fi drepturile omului, nu pe sentimente romantice. Pentru corpurile moderne, contactul cu sângele este o prevestire a unui dezastru medical: tensiunea ridicată, vasele blocate, semnele de sânge din scaun – nu ne mai place sângele deloc.

Sângele este un fluid demodat. Orice căutător aflat în suferința provocată de modernitatea demistificatoare simte nostalgie pentru vremurile în care sângele reprezenta ceva special. Ca student la filosofie, eu am fost atins de această suferință, care a stat la baza curentelor de gândire, precum fenomenologia, existențialismul, *Lebensphilosophie** și psihanaliza. Noul val și stilul post-punk al formațiilor The Cure, Echo & The Bunnymen, The Sound și The Sisters of Mercy exprimau acel pesimism cultural într-o atmosferă de melancolie. Prin dans și în dezlănțuirea petrecerilor, am devenit tot mai receptiv față de efectul pe care acel sânge picurând din iepure îl avea asupra

* Mișcare filosofică dominantă a țărilor vorbitoare de limbă germană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, care s-a dezvoltat din romantismul german. *Lebensphilosophie* a subliniat semnificația, valoarea și scopul vieții ca principal focar al filosofiei. (N. trad.)